

Προβλήματα της μετάβασης από τον καπιταλισμό στον κομμουνισμό: Δύο απόψεις

γράφει ο ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΓΡΗΓΟΡΟΠΟΥΛΟΣ*

Για το χαρακτήρα των καθεστώτων του «υπαρκτού σοσιαλισμού» έχουν διατυπωθεί πολλές και διαφορετικές αντιλήψεις. Ιδιαίτερη αξία, επιστημονική και πολιτική, έχουν αναλύσεις που κινούνται στα όρια του κριτικού και μαχόμενου μαρξισμού. Ενδιαφέρουσα και γόνιμη αποδεικνύεται η συγκριτική διερεύνηση τέτοιων αναλύσεων. Ενδιαφέρουσες και γόνιμες, επί παραδείγματι, για τη διερεύνηση του θέματος είναι οι προσεγγίσεις του Κ. Κάππου *Κριτική του σοβιετικού σχηματισμού* και του Κ. Μπατίκα *Η μαρξιστική θεωρία της επαναστατικής μετάβασης στο σοσιαλισμό-κομμουνισμό*.

Βάση της θεώρησης του Κάππου είναι ότι τα καθεστάτα του υπαρκτού σοσιαλισμού «εξ ορισμού» δεν ήταν σοσιαλιστικά, διότι σύμφωνα με τον Κ. Μαρξ (Κ. Marx), τον Φ. Ένγκελς (F. Engels) και τον Β. Λένιν (V. I. Lenin), ο κομμουνιστικός κοινωνικο-οικονομικός σχηματισμός περιλαμβάνει τρεις ποιοτικά διαφορετικές περιόδους: τη μεταβατική περίοδο απ' τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό, που μαζί με τον κομμουνισμό αποτε-

λούν τις δύο φάσεις, ανολοκλήρωτη και ολοκληρωμένη, της νέας κομμουνιστικής κοινωνίας. Η μεταβατική περίοδος δεν είναι σοσιαλισμός και κακώς χρησιμοποιείται ο όρος γι' αυτήν την περίοδο. Αφετηρία της ανάλυσης του συγγραφέα αποτελεί η παραδοχή της θέσης ότι στο μεταβατικό καθεστώς την κρατική εξουσία και τα μέσα παραγωγής δεν κατέχει η εργατική τάξη, αλλά το κομμουνιστικό κόμμα και κατεξοχήν η ηγεσία του. Το κόμμα σχημάτιζε την κορυφή που αποτελούσε τη συγκώνευση του πολιτικού, του διοικητικού και του οικονομικού μηχανισμού διεύθυνσης. Τα συλλογικά όργανα, που δημιουργήθηκαν στην αρχή της επανάστασης αναιρέθηκαν, εργοστασιακές επιτροπές αντικαταστάθηκαν απ' τη μονοπρόσωπη διοίκηση, τα σοβιέτ υποβαθμίστηκαν σε τοπικά όργανα. Με το σύνταγμα του 1936 στην ΕΣΣΔ καθιερώθηκε οι εκλογές για τα σοβιέτ να διεξάγονται κατά περιοχές μόνον. Άρα, η εξουσία έφυγε και τυπικά απ' τον έλεγχο των εργατικών κολεκτίβων. Με το σύνταγμα ολοκληρώθηκε η κατοχή και διαχείριση των μέσων παραγωγής απ' την κομματική ηγεσία. Το εποικοδόμημα, εξάλλου, είχε έτσι διαμορφωθεί, ώστε να παρουσιάζει και

Κριτική του σοβιετικού σχηματισμού

του Κώστα Κάππου
(Αθήνα, εκδ. Αλφειός, 2000)

να στηρίζει αυτόν τον κοινωνικοοικονομικό σχηματισμό ως «σοσιαλισμό». Ο Κάππος υποστηρίζει ότι η κομματική ελίτ είχε τον έλεγχο του κράτους και της οικονομίας. Γι' αυτό, την αποκαλεί *διευθύνουσα τάξη*, ενώ την εργατική τάξη, την αγροτιά, τη διάνοψη, αποκαλεί *εκτελούσα τάξη*. Παράλληλα μ' αυτές τις εξελίξεις, νομοθετείται ως προσωρινό μέτρο η Νέα Οικονομική Πολιτική (ΝΕΠ). Ο εκφυλισμός του καθεστώτος με τις μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήθηκαν εντείνεται μετά το 2ο Συνέδριο του 1956. Σ' αυτό το πλαίσιο εντάσσεται και η μεταρρύθμιση Κοσίγκιν (Kosygin) το 1965 με εμπνευστή τον καθηγητή Γεφσέι Λίμπερμαν (Evsei Liberman), που εισηγήθηκε το θεσμό του κέρδους, ουσιαστικά, ως κριτήριο αποδοτικότητας των επιχειρήσεων. Συνέχεια αποτέλεσαν οι μεταρρυθμίσεις της περεστρόικα, που, κατά τον συγγραφέα, είχαν στόχο ν' αλλάξουν τις σχέσεις παραγωγής, δηλαδή όσοι είχαν τον έλεγχο, με διάφορες μορ-

φές, των μέσων παραγωγής (κομματική γραφειοκρατία, διευθυντές των επιχειρήσεων, μαφία) ν' αποκτήσουν και την κυριότητά της, εξέλιξη που ταυτιζόταν με την επιστροφή στον καπιταλισμό. Αυτές οι αλλαγές οδήγησαν στην πλήρη κυριαρχία της αγοράς, που μαζί με την ιδιωτική κυριότητα των μέσων παραγωγής αποτέλεσαν τους δίδυμους πύργους της παλινόρθωσης του καπιταλισμού.

Στη διάρκεια της μεταβατικής περιόδου για τη σχέση σχεδιασμού-αγοράς τίθεται επιτακτικά το ερώτημα «ποιος-ποιον». Ο νικημένος καπιταλισμός εξακολουθεί να υπάρχει στη μεταβατική περίοδο με τη μορφή όσων καπιταλιστικών επιχειρήσεων έχουν διασωθεί, των συνεταιρισμών, των εμπορευματικών ανταλλαγών, των παραγωγών προϊόντων. Περιορίζεται, βέβαια, και τείνει να εξαλειφθεί απ' την προώθηση της σχεδιασμένης οικονομίας, που καθορίζει τη βάση της παραγωγής και ανταλλαγής προϊόντων, χωρίς το κριτήριο της εμπορευματικής ανταλλαγής. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι ο σχεδιασμός είναι αναγκαίος όρος στη μεταβατική περίοδο για το πέρασμα και την οικοδόμηση του σοσιαλισμού. Πρέπει όμως να απαλλαγεί απ' τα προβλήματα συγκεντρωτισμού και τεχνοκρατισμού που αντιμετώπιζε, όπως εφαρμοζόταν στις χώρες του υπαρκτού σοσιαλισμού. Πρέπει να έχει σχετική αυτοτέλεια απ' τη διοίκηση και να αποτελεί παγκοινωνική υπόθεση.

Ο Κ. Μπατίκας σε μια θεωρητική προσέγγιση της έννοιας της μεταβατικής περιόδου, συνδυασμένη με τη συγκεκριμένη ανάλυσή της, καταλήγει στο επιστημονικά θεμελιωμένο συμπέρασμα ότι η απόπειρα κομμουνιστικού μετασχηματισμού στην ΕΣΣΔ απέτυχε, παρά τις αρχικές κοσμοϊστορικές επιτεύξεις της, γιατί δεν εκπληρώθηκαν στη μεταβατική περίοδο οι αναγκαίοι όροι, πολιτικοί και οικονομικοί, για τη μετάβαση στην κομμουνιστική κοινωνία, όπως με ακρίβεια τους είχε προσδιορίσει η μαρξιστική θεωρία, αλλά σταδιακά υιοθετήθηκαν πολιτικές ενίσχυσης των μετασχηματισμένων καπιταλιστικών στοιχείων, που ολοκληρώθηκαν και με

την «τυπική υπαγωγή» της ΕΣΣΔ στον καπιταλισμό, και μάλιστα ακραίας και αυταρχικής νεοφιλελεύθερης διαχείρισης, όπως επιβάλλει ο σύγχρονος ολοκληρωτικός καπιταλισμός.

Οι θεμελιώδεις όροι για τη μετάβαση στο πρώτο στάδιο (σοσιαλισμός) της κομμουνιστικής κοινωνίας είναι τρεις: Η βαθμιαία απονέκρωση της δικτατορίας του προλεταριάτου, η προϊούσα εξαφάνιση των εμπορευματικών σχέσεων παραγωγής και η εξασφάλιση αφθονίας αγαθών, ώστε να εξασφαλιστεί η προσιδιάζουσα στον κομμουνισμό διανομή με βάση τις ανάγκες.

Στη μεταβατική περίοδο αντιστοιχεί το κράτος της δικτατορίας του προλεταριάτου. Είναι ένα μισοκράτος, που εξαρχής απονεκρώνεται, με τη δραστήρια συμμετοχή στις δομές και τις λειτουργίες, αλλά και τον έλεγχό τους απ' τις λαϊκές μάζες. Ο Κ. Μπατίκας τονίζει ότι η δικτατορία του προλεταριάτου είναι μια μορφή δημοκρατίας, η ανώτερη και τελευταία, που προετοιμάζει την κοινωνία για το πέρασμα στην αυτοδιοίκηση των παραγωγών, όπου το κράτος και η πολιτική θα έχουν απονεκρωθεί και θα έχουν τεθεί στο μουσείο της ιστορίας. Βάση της εργατικής δημοκρατίας (δικτατορία του προλεταριάτου) είναι οι αρχές της Κομμούνας για τη συγκρότηση και τον έλεγχο του εργατικού κράτους απ' την κοινωνία: ήτοι, η αιρετότητα, η ανακλητότητα, η εναλλαγή, η πλήρης δημοσιότητα των πεπραγμένων των κρατικών στελεχών, η πληρωμή τους με βάση τον μέσο μισθό του εργάτη. Στην Οκτωβριανή Επανάσταση αυτές οι αρχές συγκρότησης και λειτουργίας του εργατικού κράτους επεκτάθηκαν και αλληλοσυμπληρώθηκαν με την εφαρμογή τους στις παραγωγικές σχέσεις: όπως η συμμετοχή των μαζών στο σχεδιασμό της οικονομίας, η διαχείριση και ο έλεγχος των επιχειρήσεων απ' τα εργατικά όργανα και όχι απ' τη μονοπρόσωπη διεύθυνση, θεσμό ξένο προς τις κομμουνιστικές αρχές, που εισήχθη στην ΕΣΣΔ μετά τα πρώτα χρόνια και προσωρινά, κατά δήλωση του Λένιν. Προκύπτει, λοιπόν, ότι η δικτατορία του προλεταριάτου είναι

Η μαρξιστική θεωρία της επαναστατικής μετάβασης στο σοσιαλισμό-κομμουνισμό

του Κώστα Μπατίκας
(Αθήνα, εκδ. Εργατική Πολιτική, 2012)

το μοναδικό κρατικό μόρφωμα, που απ' τη «φύση» του οδηγείται στην απονέκρωσή του. Στην ΕΣΣΔ μετά τα πρώτα ρηξικέλευθα βήματα προς την εργατική δημοκρατία επικράτησε η συγκέντρωση της εξουσίας στην κορυφή του κόμματος, στο κράτος και την οικονομία, η αποξένωσή της απ' την κοινωνία όπως συμβαίνει σε κάθε εκμεταλλευτική κοινωνία, ο έντονος συγκεντρωτισμός και αυταρχισμός, η αφωνία των αντίθετων ή απλώς κριτικών απόψεων. Αυτή η εξέλιξη, όπως επισημαίνει ο συγγραφέας, κορυφώθηκε και επισημοποιήθηκε απ' τις αλλαγές στο σύνταγμα του 1936. Μ' αυτές επιβλήθηκε η κοινοβουλευτικοποίηση των σοβιέτ. Οι εκλογές έγιναν «ισότιμες» και «άμεσες» και αντικαταστάθηκε η παραγωγική με την εδαφική αρχή. Παράλληλα, η εργατοδημοκρατική αρχή της ένωσης εκτελεστικής και νομοθετικής εξουσίας καταργήθηκε με την υπερενίσχυση και αυτονόμηση της εκτελεστικής εξουσίας. Το Ανώτατο

Σοβιέτ περιορίστηκε σε τυπικό όργανο επικύρωσης των αποφάσεων της κομματικοκρατικής εξουσίας, ενώ τα σοβιέτ υποβαθμίστηκαν σε τοπικά όργανα.

Ο Κ. Μπατίκας ορθά υποστηρίζει ότι όταν πανηγυρικά, αλλά εσφαλμένα, διακηρύχθηκε η τελική νίκη του σοσιαλισμού στα μέσα της δεκαετίας του 1930, οι εμπορευματοκρατικές σχέσεις, οι συνεταιριστικές επιχειρήσεις, ο νόμος της αξίας συνέχιζαν να υπάρχουν, αφού στην υφιστάμενη κατάσταση δεν είχαν ωριμάσει οι οικονομικοί όροι για την κατάργησή τους. Το ζήτημα όμως είναι ότι αντί της προϊούσας μείωσής τους, υιοθετήθηκε η διατήρηση ή και η επέκτασή τους. Μετά το 2ο Συνέδριο του ΚΚΣΕ το 1956 ενισχύθηκαν οι εμπορευματοκρατικές σχέσεις, δεν εγκαθιδρύθηκαν όμως τότε, όπως υποστηρίζει με την αυθαίρετη τομή του το ΚΚΕ. Καθοριστική υπήρξε η μεταρρύθμιση Κοσίγκιν, που εισήγαγε το κέρδος (ιδιοσυντήρηση) ως κριτήριο αποδοτικότητας των επιχειρή-

σεων και το πριμ ως συμπληρωματική μορφή της αμοιβής των εργαζομένων. Η εξέλιξη κορυφώθηκε το 1985 με την περεστρόικα, που συγκαλυμμένα στην αρχή, ανοικτά στο τέλος ώθησε στην καπιταλιστική μετατροπή των επιχειρήσεων και την αρπαγή τους ουσιαστικά απ' την κομματική γραφειοκρατία, τους διευθυντές των επιχειρήσεων και τη μαφία, που είχαν και συσσωρευμένο χρήμα απ' τα κέρδη τους.

Οι ευνοούμενες απ' την εκμεταλλευτική γραφειοκρατία εμπορευματοκρατικές σχέσεις αντεπιδρούσαν στη «διαιτητική» σχέση του κράτους με τους ενισχυόμενους εμπορευματοπαραγωγούς, ευνοούσαν την εθνικοποίηση, τον έλεγχο της παραγωγής απ' το κράτος, εμπόδισαν το βαθμιαίο και ολοκληρωτικό, τελικά, πέρασμά τους στους συνεταιρισμένους ισότιμους παραγωγούς της ακρατικής κομμουνιστικής κοινωνίας. **Τ**

Μια συζήτηση για τη γλώσσα

γράφει η ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΑΛΒΑΝΟΥΔΗ*

**Μίλα μου για γλώσσα:
Μικρή εισαγωγή στη γλωσσολογία**

του Φοίβου Παναγιωτίδη
(Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2013)

Το βιβλίο του Φοίβου Παναγιωτίδη *Μίλα μου για γλώσσα: Μικρή εισαγωγή στη γλωσσολογία* (2013) αποτελεί μια σύντομη εισαγωγή στη γλωσσολογία. Ο Παναγιωτίδης, αναπληρωτής καθηγητής Γλωσσολογίας στο Πανεπιστήμιο Κύπρου, εκλαϊκεύει πτυχές της γλωσσολογίας, δηλαδή της επιστημονικής